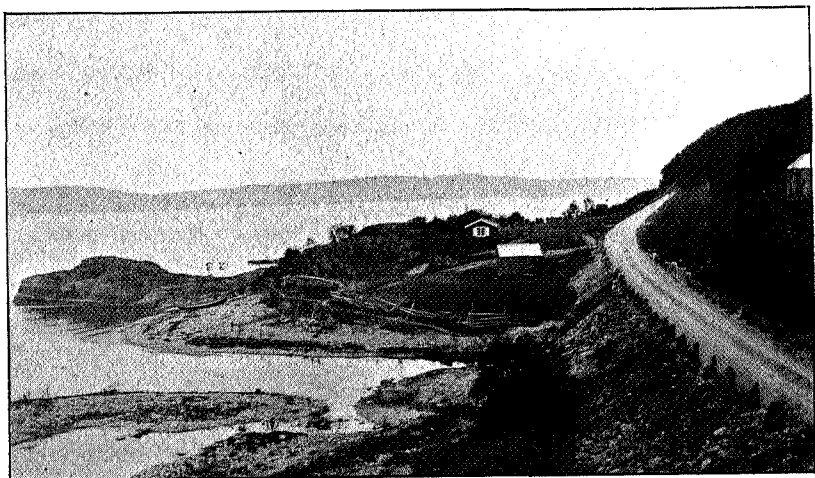

Bynesset.

Fot.: Carl Schare.

Bynes-veien.

Fot.: Carl Schare.

LAPPER OG REN I TROLLHEIMEN I SLUTTEN AV 1600-ÅRENE

AV DOMPROST KRISTIAN NISSEN,
tidligere rendriftsinspektør.

I 1921 offentliggjorde jeg i «Fjeld-Ljom» en artikkelrekke om «De eldste historiske vidnesbyrd om lapper i Sør-Trøndelagen». Foruten å drøfte rekkevidden av de vidnesbyrd, som tidligere var offentliggjort og som viste, at lappene var eldre i Sør-Trøndelag enn år 1700, kunde jeg fremlegge et nytt og utvilsomt vidnesbyrd, som jeg hadde vært så heldig å finne i Riksarkivet, nemlig et tingsvidne fra Selbu ting 1690, hvor en norsk lapp Thomas Mortensen bevidnet, at han selv allerede i en årrekke i henhold til fogdens bygselbrev hadde drevet renbeitning i fjellene østenfor Tydal. Forut for ham hadde en annen lapp, Anders Laffridsen Finde, bygslet de samme fjellstrekninger i en 70 års tid. Men denne Anders Laffridsen hadde også vært den første finn (lapp) i disse fjell.

Med dette vidnesbyrd, hvis riktighet det ikke er nogen grunn til å betvile, er den lappiske renbeitnings begynnelse i denne del av Sør-Trøndelag rykket tilbake til omkring år 1600 eller kanskje til 1590-årene.

Men jeg kunde tillike meddele et hittil oversett vidnesbyrd om, at der også i Trollheimen hadde vært lapper med ren ialfall for en kortere tid omkring eller før år 1700. Satt på spor av rektor *Qvigstad* hadde jeg nemlig i Riksarkivet funnet frem en beretning av 3. februar 1708 fra *Povel Resen*, som i 1706 av kongen hadde vært sendt til Finnmarken for å undersøke visse politiske og kirkelige forhold og som i denne beretning også kunde meddele, at der for nogen tid siden hadde bodd fjelllapper med mangfoldige tamme ren i fjellene nord og nordvest for Driva elv i Opdal. Men da nogen bygdefolk med list og vold hadde gjort et mislykket forsøk på å tilvende sig disse lappers

ren, hadde lappene flyttet bort og hadde senere ikke vært sett der.

Det håp, jeg samtidig uttalte, at man ved fortsatte arkivundersøkelser skulde kunne finne materiale til nærmere belysning av denne av Povel Resen omtalte episode, er allerede gått i oppfyllelse.

Da jeg for en tid siden gjennemså Riksarkivets dokument-samling vedrørende skogfinnene, d. v. s. bønder av finnländsk ætt, i det sydlige Norge i 1686, viste det sig, at samlingen også inneholdt verdifulle opplysninger om fjellfinnene eller fjellappene nordenfjells. Og blandt disse ved en misforståelse av finne-navnet også av en rekke fogder i Trøndelagen optatte vidneforklaringer og manntall, finnes også den av fogden og soren-skriveren i Orkdal på tinget på Ranum i Opdal 16. februar 1686 optatte vidneforklaring om fjellfinner (lapper) i Opdal.

Efter sin egen forklaring for retten var Nils finn med hustru Ragnhild Nilsdatter og deres felles barn — en sønn og to døtre — samt hans voksne gifte sønn Lars Nilsen med hustru Goulue Torrisdatter for et år siden — altså i 1685 eller muligens i 1684 — kommet til fjellene i Opdal og Rennebu fra Tydalsfjellene, hvor de hadde vært i to år.

De hadde ingen gård eller noget hus, men bodde i ville fjellet i telter og hytter, de sådde intet, brukte ikke å brenne bråter, drev ikke fiskeri, høiberging eller skytteri, hadde ikke bygslet land av nogen, men arbeidet ellers for godtfolk med å lage skinnfeller og berede skinn. Med de andre i menigheten søkte de kirken og alterens sakramente og møtte to ganger årlig på tinget og gav i årlig skatt efter stiftamtmannens bevilgning en riksdaler til Orkdals fogderis jordebok¹⁾.

¹⁾ I Orkdals fogedregnskaper for 1686 og foregående år (i Riksarkivet) finnes ikke jordebøkene eller avskrifter av disse. Jordeboken finnes derimot vedlagt regnskapene for 1687 og følgende år, men i disse har jeg ikke funnet nogen optegnelse om Nils finn. At han har betalt skatt for 1685 og sannsynligvis også for 1689 synes dog å måtte være riktig. Det er jo fogden selv, som har tatt Nils finns forklaring til protokolls. Hvorvidt det, at man i 1687 og følgende år ikke finner ham i regnskapene, betyr, at han da allerede var flyttet bort igjen, eller kun, at han ikke hadde betalt, men stod tilrest, skal jeg la være usagt.

Av tingalmuen blev det bekreftet, at de ikke voldte nogen skade på skog, mark, mosetak eller fiskevann, men fikk de tvert imot et godt vidnesbyrd av almuen.

Det kan synes underlig, at der her tales så meget om hvad disse fjellfinner ikke gjør, f. eks. at de ikke sår noget og at de ikke brenner bråte. Forklaringen hertil er likefrem den, at den kongelige forordning av 5. desember 1685, der bevirket optagelsen av denne vidneforklaring, som nevnt egentlig kun tok sikte på skogfinnene, hvis forhold kongen vilde ha rede på. Og i den kongelige forordning var der fremsatt spørsmål om alt sådant som kunde passe for de fastboende skogfinners forhold.

Noget spørsmål om renbeitning var da selvfølgelig ikke nevnt i den kongelige forordning. Og selvom man kunde synes, at det vilde ha vært naturlig at det allikevel blev oplyst, hvis rendrift hadde vært disse lappers næringsvei eller ialfall ett av deres erhverv, så tror jeg dog ganske bestemt, at man ikke i dette tilfelle av vidneforklaringens taushet kan slutte, at de ikke drev rendrift, ialfall i nogen utstrekning. Hvis familiens hovedsakelige eller eneste erhverv var skinnfellmakeri og skinnberedning, måtte de vel ha holdt til i bygden og ikke som oplyst bodd i hytter eller telter i ville fjellet. Denne måte å bo på kunde selvfølgelig også ha passet for en familie, hvis hovederhverv hadde vært skytteri og fiskeri i fjellet. Men efter hvad de selv opgav, befattet de sig ikke med dette — hvad man dog neppe bør ta altfor bokstavelig. Opplysningens riktighet blev dog ikke bestridt av almuen. Og jeg mener derfor som sagt, at man med overveiende sannsynlighet må gå ut fra, at familien også har drevet rendrift. Deres egen renhjord kan da ha skaffet dem ialfall en del av de skinn de har beredt eller benyttet til skinnfellmakeri. Og det har vel nettop vært Nils finn og hustru Ragnhild, som den 19. juli 1685 møtte op i Opdal prestegård for å hilse på kong Christian den femte og som da hadde med sig en ren tilsalgs.

At disse lapper, som vi således har lært å kjenne i Opdal 1685—86, har drevet rendrift, synes jeg også man må slutte av den beretning fra Povel Resen, som jeg ovenfor har nevnt. Med sikkerhet kan det selvsagt ikke sies, men således som saken ligger an synes all sannsynlighet å tale for, at den av Povel Re-

sen i 1708 omtalte episode, der hadde funnet sted «for nogen tid siden», gjelder de samme lapper som var kommet til fjellene i Opdal og Rennebu i 1684 eller 1685.

På tinget i 1686 blev der jo gitt disse lapper en god attest, og man fant ikke nogen grunn til å klage på dem. Men det forhindrer ikke, at «nogen tid der efter fattede sig nogle for-vogne personer af bøyden den indbildning og resolution, at det var hverken synd eller fare ved at bedrage disse i fjeldene boende lapper deris godtz og reinsdyr fra».

Beretningen om hvorledes dette skjedde inneholder ikke noget urimelig trekk. Og det er jo meget forståelig, at lapper, som ikke hadde gammel rot i disse fjelltrakter, flyttet bort efter den voldshandling de hadde vært utsatt for.

Er de av Povel Resen omtalte lapper de samme som de, vi lærte å kjenne gjennom vidneforklaringen på tinget 1686, så har de vel dratt til Tydalen igjen, da de flyttet bort. Noget nærmere kjennskap til dette har jeg dog ikke. Av de mange lapper ved navn Nils, som nevnes i Tydalens og Røros kirkebøker fra 1690 av og utover, kan ingen med sikkerhet identifiseres med den Nils, som hadde vært i Opdal i 1686. Sønnen, Lars Nilsen, kan muligens være en av de to lapper av dette navn, som *Thomas von Westen* nevner i 1724, enten den Lars Nilsen i Tynset, som «var førstegrøden af Christianiæ stifts finners omvendelse»¹⁾, ellers Lars Nilsen Tydalensis (fra Tydalen) som også omtales fordelaktig²⁾. I siste tilfelle er han muligens også identisk med den Lars Nilsen, som i 1701 blev trolovet i Tydalen med Kari Mortensdatter. I så fall må Goulue Torrisdatter, som var hans hustru da han var i Opdal 1686, i mellemtiden være død. Ja, dette er kun muligheter. Dessverre finnes ikke lenger den særskilte kirkebok for Tydalen for tidsrummet 1701—37 og heller ikke den for Selbu og Tydalen felles kirkebok for tidsrummet 1699—1737 eller kirkeboken for Røros 1701—20, hvorved utredningen av slektssammenhengen m. v. for lappene i Sør-Trøndelagen i 1700-årene er vanskeliggjort.

*

¹⁾ Hammond: Den nordiske Missions Historie, Kiøbenhavn 1787, s. 505.

²⁾ Sammesteds, s. 502.

Så kort tid som disse lappers besøk i Opdal varte, er det lett forståelig, at de ikke har satt sterkere spor etter sig i den folkelige tradisjon eller på annen måte.

Både Nils's opplysning om, at han og hans familie var kommet til fjellene i Opdal og Rennebu og Povel Resens uttalelse i 1708 om, at de lapper, som hadde drevet renbeiting i Opdal, hadde holdt til nord og nordvest for Driva elv, henviser oss nettop til Trollheimen, særlig til dennes sydlige og sydøstlige del. Her kjenner jeg kun et eneste stedsnavn, som jeg har kunnet sette i nogensomhelst forbindelse med denne lappepisode i slutten av 1600-årene. Og det er Finnpiggene på fjellet Blåøret rett nord for Opdal kirke. Heller ikke de lapper, som nu driver renbeiting i Trollheimen, har kunnet opgi mig andre stedsnavn i disse trakter, som kan settes i forbindelse med dette lappebesøk i gammel tid. Men lapp *Anders Larsen*, Storli, har meddelt mig, at han av en gammel kone i Sunndalen har hørt, at der i Volladalen i Sunndalen, nær grensen mot Opdal, skal finnes spor etter kojor, som menes å ha tilhørt lapper, som i meget gammel tid har holdt til der.

Utelukket er det jo ikke, at denne tradisjon kan være riktig og at Nils og hans sønn Lars Nilsen med familier i sin tid har hatt en av sine kojeplasser nettop i Volladalen.

Lapp *Martin Jonassen*, som tidligere har ferdedes meget i Trollheimen, men nu holder til i Sunndalen på sydsiden av dalen, har fortalt mig, at han fra Trollheimen ikke kjenner andre tradisjoner enn den Anders Larsen har meddelt mig. Men en 80-års mann i Grødalen skulde 1888 ha fortalt, at hans bestefar i sin ungdom hadde begått en forbrytelse mot nogen lapper. Han hadde nemlig vært med om å drepe en lappefamilie i Grødalsfjellene. Om denne som det synes noget fantastiske tradisjon kan inneholde en kjerne av sannhet, er vel ikke godt å si. I så fall er det muligens et i tidens løp forvansket minne om den episode, Povel Resen har fortalt oss om.

Andre tradisjoner om lapper i Trollheimen i gammel tid kjenner jeg ikke. Jeg har dog selv kun hatt liten anledning til å spørre etter slike. Og trolig er det, at mere må kunne finnes.

Skulde nogen kjenne tradisjoner eller andre minner om lap-

per* (finner) i Trollheimen eller Orkdalsfjellene i gammel tid — f. eks. stedsnavn som har noget med finner eller lapper å gjøre — så vilde det være av interesse å få det opplyst.

Kristian Nissen.

NEÅDALEN OG NEÅDALSSSTIGEN

EN PREKTIG RUTE I TROLLHEIMEN, SOM DESSVERRE
ER STENGT

AV REDAKSJONSSEKRETÆR HARALD LANGHELLE

Det er igrunnen synd at en av de interessanteste ruter i Trollheimen skal være stengt; nemlig ruten gjennom Neådalen. Få ruter byr på vakrere partier, og få ruter byr på en mere spennende tur enn nedstigningen fra Neådalen til Kårvatn.

Når man står på høiden ved Sprikletjernene, går ruten til Neådalen omtrent rett mot vest gjennom lett lende på sydsiden av tjernene. Ved vestre ende av tjernene har man Neådalspiggen snøklædd og kneisende på høire hånd, og bakenfor den løfter Neådalssnota sig iværet. Ville, forrevne dalfører stikker inn mellom fjellene og lokker til en bestigning av Neådalspiggen og Neådalssnota, som det antagelig ikke vil være så forferdelig vanskelig å komme op på fra denne kant. Men det får være til en annen gang.

Nu går veien opover mot høidedraget i vest. Ser man sig tilbake når man er kommet op på høiden, har man en storslagen utsikt over dalføret med Sprikletjernene mot Storlifjell, Mellemfjellet og hele fjellrekken på østsiden av Foldalen. Og foran sig ser man en fjellkjede stige rett iværet, som om den vilde stenge for all videre fremkomst. Skal man over den, eller er der kanskje et smutthull ut, som man ikke kan se herfra? Tiden vil vise det.

Så opdager man et dalføre som svinger ut mot nordvest. Det er Neådalen. En rund gryte omgitt av bratte fjell på alle kanter. Der er flatt i dalbunnen, og elvens sølvbånd blinker snart på den ene side, snart på den annen side, efter som den kroker